אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, מה שנאמר 'עֲרֵבי' בלשון רבים שמשמע שְׁתַּיִם, לא בא לרבות ולהכשיר ערבה שאינה גדילה על הנחל, אלא ללמד שצריך לקיים בערבה שתי מצוות, אַחַת לַלּוּלָב – ליטול ערבה עם הלולב, בין במקדש ובין בגבולין, וְאַחַת לַמִּקְדָּשׁ – להקיף בכל אחד מימי חג הסוכות את המזבח עם ערבה לבדה. שואלת הגמרא: וְרַבָּנָן שדרשו מ'עֲרֵבי' לרבות ערבה שאינה גדילה על הנחל, ערבה לַמִּקְדָּשׁ מָנָא לְהוּ – מניין הם לומדים את מצות הקפת המזבח בערבה. עונה הגמרא: הִלְכָתָא גְּמִירֵי לְהוּ – לרבנן מצוה זו נלמדת מהלכה למשה מסיני, דְּאָמַר רַבִּי אַסִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן על שלושה דינים שנשאל בבית המדרש מה מקורם, והם: א', עֲשֶׂר נְטִיעוֹת – אף על פי שמצוה מן התורה להוסיף מחול על הקודש, ואסור לחרוש שלשים יום לפני ראש השנה של שביעית, נאמר למשה בסיני שתחת נטיעות מותר לחרוש עד ראש השנה כדי שלא ייבשו. ואם יש עשר נטיעות המפוזרות בשוה בתוך בית סאה [שהוא חמישים אמה על חמישים אמה], נאמר למשה בסיני שהם יונקות בכל הבית סאה, ומותר לחרוש בשבילן את כל הבית סאה. ב', עֲרָבָה – שצריך להקיף את המזבח בערבה כל שבעת ימי חג הסוכות. ג', וְנִיסּוּךְ הַמַּיִם – שצריך לנסך מים על המזבח בהקרבת תמיד של שחר בחג הסוכות, לבד מן היין שמנסכים בכל יום מנסכים גם יין וגם מים. שלושה דינים אלו הם הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי.

תָּנוּ רַבָּנָן, נאמר בפסוק 'עַרְבי נַחַל', ללמד שרק מין הערבות הַגְּדִילוֹת עַל הַנַּחַל כשרות, פָּרַט לַצַּפְצָפָה – מין ערבה ששמה צפצפה הַגְּדִילָה בֵּין הֶהָרִים שפסולה. אָמַר רַבִּי זֵירָא, מַאי קְרָאָה – מניין יש ללמוד שצפצפה גרועה ואינה ממין ערבה ואין לרבות אותה מהנאמר 'ערבי', שנאמר 'קח עַל מַיִם רַבִּים צַפְצָפָה שָׁמוֹ' – בפסוק זה הוכיח הנביא את בני ישראל שקילקלו את מעשיהם, והמשילם לאילן הגדל על גבי מים רבים כלומר לעץ הערבה, שנעשה לאילן צפצפה, והיינו שנעשה גרוע, ומכאן יש ללמוד שצפצפה היא מין גרוע. אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרבי זירא, וְדִילְמָא הפסוק פָּרוּשֵׁי קָא מְפָרֵשׁ, דהיינו, 'קח עַל מַיִם רַבִּים' וּמַאי נִיהוּ – ומה היא אותה שגדילה על מים רבים 'צַפְצָפָה', ולא בא הכתוב לומר שהערבה נעשית צפצפה. ענה לו רבי זירא: אִם כֵּן מַאי 'שָׁמוֹ', ומדוע לא אמר הכתוב רק 'קח על מים רבים צפצפה', ולכן מוכרח בפסוק פירושו של רבי זירא שהצפצפה היא גרועה, ויש ללמוד מזה לענין נטילת צפצפה בחג. אגב שהובא פסוק זה, מביאה הגמרא את פירושו של הפסוק. אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי אָמַרְתִּי יִשְׂרָאֵל לְפָנַי כְּ'קַח עַל מַיִם רַבִּים', וּמַאי נִיהוּ עֲרָבָה שהיא משובחת, וְהֵן שָׁמוּ עַצְמָן כַּצַּפְצָפָה שֶׁבָּהָרִים שהיא גרועה.

אִיבָּא דְּמַתְנֵי לָהּ לְהַאי קְרָא אַמַּתָּנִיתָא – יש אומרים שהתנא עצמו הביא שמהפסוק 'קח עַל מַיִם רַבִּים צַפְצָפָה שָׁמוֹ' יש ללמוד שערבה פסולה. ורבי זירא הוא שהקשה על הברייתא, מַתְקִיף לָהּ רַבִּי זֵירָא, וְדִילְמָא הפסוק פָּרוּשֵׁי קָא מְפָרֵשׁ, דהיינו, 'קח עַל מַיִם רַבִּים' מַאי נִיהוּ – מה היא, 'צַפְצָפָה'. דוחה הגמרא, אִם כֵּן מַאי 'שָׁמוֹ' – מדוע נאמר 'צפצפה שמו'. מפרשת הגמרא את הפסוק, אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי אָמַרְתִּי שֶׁיִּהוּ יִשְׂרָאֵל לְפָנַי כְּ'קַח עַל מַיִם רַבִּים', וּמַאי נִיהוּ עֲרָבָה, וְהֵן שָׁמוּ עַצְמָן כַּצַּפְצָפָה שֶׁבָּהָרִים.

תָּנוּ רַבָּנָן, אֵי זֶהוּ עֲרָבָה – מה הם סימני ערבה שהיא כשירה, וְאֵיזֶהוּ צַפְצָפָה – ומה הם סימני צפצפה שהיא ערבה פסולה, סימני עֲרָבָה הכשרה הם, קָנֶה – העץ שֶׁלָּהּ בצבע אָדוֹם, וְעָלֶה שֶׁלָּהּ מָשׁוּךְ לאורכו ואינו עגול, וּפִיָּהּ חָלָק – שפת העלים חלקים ואין בהם פגימות. סימני צַפְצָפָה הפסולה הם, קָנֶה שֶׁלָּהּ בצבע לָבָן, וְעָלֶה שֶׁלָּהּ עָגוֹל, וּפִיָּהּ דּוֹמֶה לְמַגָּל – יש בשפת העלים פגימות פגימות במגל שקוצרים בו. וכל שאין בערבה את כל שלושת סימני הפסול של צפצפה כשר.

מקשה הגמרא: וְהָא תַּנְיָא, ערבה שהיא דּוֹמָה לְמַגָּל בכך שיש בשפת העלים פגימות וכל הפגימות נוטות לצד אחד כמו הפגימות שבמגל, כָּשֵׁר. אבל אם הערבה דּוֹמָה לְמַסָּר – בכך שהפגימות שבשפת העלים זקופות כלפי מעלה והפגימות נוטות חלקם לצד זה וחלקם לצד האחר כמו הפגימות שבמסר, פָּסוּל. הרי שערבה שעליה דומים למגל כשרה, ולא כמו שנאמר בברייתא הקודמת שהיא פסולה. מתרצת הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, כִּי תַּנְיָא הָהִיא – הברייתא השניה שהכשירה בערבה שדומה למגל, בְּמִין ערבה ששמו חִילְפָא – ערבה גְּוִילָא שבעלים שלה יש פגימות כמגל, וכיון שיש בה את שני סימני הכשרות האחרים, שקנה שלה אדום ועלה שלה משוך, כשרה. אָמַר אַבָּיֵי, שְׁמַע מִינָּהּ הַאי ערבה ששמה חִילְפָא גְּוִילָא כָּשֵׁר לְהוֹשַׁעְנָא – לצאת בו ידי חובת נטילת לולב ומיניו. מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא שחילפא גילא כשרה כיון שאין בה את כל סימני הפסול שיש בצפצפה. מתרצת הגמרא: מַהוּ דְּתֵימָא הוֹאִיל וְאִית לֵיהּ – לערבה שֵׁם לְוִוי שאין שמה ערבה אלא חילפא גילא לֹא נִתְכַּשֵּׁר, קָא מַשְׁמַע לָן אביי שהיא כשרה אף שיש לה שם לווי. שואלת הגמרא: וְאִיבָּא הָכִי נַמֵּי – שמא אכן היא פסולה כיון שיש לה שם לווי, ומניין לאביי להכשירה. עונה הגמרא: 'עַרְבי נַחַל' אָמַר רַחֲמָנָא, מִכָּל מָקוֹם, וחילפא גילא אף שיש לה שם לווי מכל מקום היא בכלל 'ערבי נחל' שאמרה תורה, ולכן אמר אביי שהיא כשרה.

אָמַר רַב חִסְדָּא, חָנִי תֵּלַת מִילֵּי – שלושה דברים אלו אִשְׁתַּנֵּי שָׁמְיֵיהוּ מִכִּי חָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ – השתנו שמותם משנחרב בית המקדש. א'. מה שהיה שמו מקודם חִלְפָתָא – צפצפה, שמו עכשיו עַרְבָתָא – ערבה, ומה ששמו היה מקודם עַרְבָתָא, שמו עכשיו חִלְפָתָא. שואלת הגמרא: לְמַאי נַפְקָא מִינָּהּ – מדוע יש צורך להודיע שנשתנו שמותם, עונה הגמרא: לְלוּלְבָא – לדעת שמה שנקרא עתה 'ערבתא' פסול ללולב משום שהוא צפצפה, ומה שנקרא 'חלפתא' כשר ללולב משום שהוא ערבה כשרה. ב'. מה שהיה שמו מקודם שִׁיפּוּרְאָ – שופר של איל שהוא כפוף, נעשה שמו חֲצוֹצְרָתָא, ומה שהיה שמו חֲצוֹצְרָתָא, שהוא ישר ואינו של איל, שמו עכשיו שִׁיפּוּרְאָ. מַאי נַפְקָא מִינָּהּ לידע שנשתנו שמותם, לְשׁוֹפָר שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה – לדעת שאין יוצאים מצות תקיעת שופר בראש השנה במה שנקרא עתה שיפורא, מפני שאינו של איל, אלא במה שנקרא חצוצרתא שהוא השופר שדברה עליו התורה. ג'. מה שנקרא מקודם פָּתוּרְתָּא – שולחן קטן, שמו עכשיו פָּתוּרָא, ומה ששמו היה מקודם פָּתוּרָא – שולחן גדול, שמו עכשיו פָּתוּרְתָּא. לְמַאי נַפְקָא מִינָּהּ לידע שנשתנו שמותם, לְמִקָּח וּמִמְכָּר, שאם מכר לו 'פתורא' חייב להביא לו גדול או קטן לפי קריאת אנשי המקום בזמן זה.

אָמַר אַבָּיֵי, אַף אֲנִי אוֹמֵר דבר נוסף שהשתנה שמו, החלק בבהמה שהיה שמו מקודם בֵּי כָּסֵי – בית הכוסות, נעשה שמו הוּבְלִילָא – המסס, והחלק בבהמה שהיה שמו הוּבְלִילָא, נעשה שמו בֵּי כָּסֵי. מפרשת הגמרא: לְמַאי נַפְקָא מִינָּהּ לידע שנשתנו שמותם, לְעניין הלכות טריפות, ששנינו במסכת חולין (נ:) שמַּחַט הַנִּמְצֵאת בְּעוֹבִי – בעור העבה של בֵּית הַכּוֹסוֹת מצד אחד [שאין הנקב מפולש בעוביו] כשר, ואם נמצאת משני צדדים [שהנקב מפולש] טריפה, ודין זה הוא דווקא בעור המקום שנקרא מתחילה בית הכוסות, שהעור שלו עבה ועשוי משני עורות, וכל זמן שהנקב אינו מפולש מצד לצד, אלא רק עור אחד ניקב, אין הבהמה טריפה, מפני שהעור השני מגין ומכסה את מקום הנקב, אבל אם המחט תחובה במה שנקרא עתה בית הכוסות ומתחילה היה נקרא המסס, שיש לו רק עור אחד הרי הוא כנקב מפולש, והבהמה טריפה. אָמַר רָבָא בַּר יוֹסֵף, אַף אֲנִי אוֹמֵר דבר נוסף שהשתנה שמו, המקום שמתחילה היה שמו בָּבֶל, נעשה שמו בּוּרְסִיף, והמקום ששמו היה בּוּרְסִיף, נעשה שמו בָּבֶל, לְמַאי

נַפְקָא מִינָּה לידע שהשתנו שמותם, לְגִיטֵי נָשִׁים – שליח המביא גט מחוץ לארץ לארץ ישראל, צריך לומר בשעה שנותנו לאשה 'בפני נכתב ובפני נחתם', מפני שאם יערער הבעל שהוא מזויף אין עדים מצויים לקיימו, או מפני שאין בני חוץ לארץ בקיאים בכך שצריך לכתוב את הגט 'לשמה', ובאמירה זו מעיד השליח שהשטר אינו מזוייף ונכתב לשמה. אבל המביא גט מארץ ישראל או מבבל, אינו צריך לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם', מפני שבני ישיבות מצויים לקיים את הגט, וגם הם בני תורה ויודעים שצריך לכתוב את הגט לשמה. אבל בורסיף הסמוכה לבבל לא היו בה בני תורה ודינה כשאר חוץ לארץ שצריך לומר בפני נכתב וכו', וחידש רבא בר יוסף שעתה נשתנה שמם ואם כן המביא מהמקום הנקרא בורסיף אינו צריך לומר והמביא מהמקום שנקרא בבל צריך לומר.

משנה

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, מצות ארבעת המינים היא ליטול שְׁלֹשָׁה הֲדַסִּים וּשְׁתֵּי עֲרָבוֹת לוּלָב אֶחָד וְאֶתְרוֹג אֶחָד, מהטעם שיבואר בגמרא. והוסיף רבי ישמעאל, שֶׁאִם אֵינָן שְׁנַיִם מההדסים קְטוּמִים בראשם, כשר, וְבלבד שההדס אֶחָד אֵינוֹ קָטוּם, ובגמרא תבואר כוונתו. רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר, צריך להביא שלושה הדסים וְאִם אֵין שְׁלָשְׁתָּן קְטוּמִים כשרים, כיון שאין חיוב 'הדר' בהדס. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, כְּשֵׁם שֶׁצריך להביא רק לוּלָב אֶחָד וְאֶתְרוֹג אֶחָד, כָּךְ גם צריך להביא רק הֲדַס אֶחָד וַעֲרָבָה אַחַת, משום שהוקשו כל המינים שבפסוק זה לזה.

גמרא

תַּנְיָא, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, נאמר בתורה 'וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וַעֲנַף עֵץ עָבֹת וְערְבֵי נָחַל', ויש ללמוד מלשון הפסוק 'פְּרִי עֵץ הָדָר' – אתרוג צריך להביא אֶחָד, שלשון 'פרי' משמע אחד, ומלשון 'כַּפֹּת תְּמָרִים' – שנכתב חסר וא"ו הרי זה נדרש בלשון יחיד ללמד שצריך להביא לולב אֶחָד, ומלשון 'עֲנַף עֵץ עָבֹת' שנכתב בשלוש מילים, יש ללמוד שצריך להביא שְׁלָשָׁה הדסים, ומלשון 'עַרְבֵי נָחַל' שנכתב בלשון רבים, ומיעוט 'ערבי' שנים, יש ללמוד שמנין הערבות שצריך להביא הוא שְׁתַּיִם. והוסיף רבי ישמעאל וְאִם אֵינָן שְׁנַיִם מההדסים קְטוּמִים וְאֶחָד שֶׁאֵינוֹ קָטוּם כשר. ובסמוך תבאר הגמרא את סוף דבריו. רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר, צריך להביא שְׁלָשָׁה הדסים וְאִם אֵין שְׁלָשְׁתָּן קְטוּמִים כשרים, שאינו מצריך 'הדר' בהדס. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, כְּשֵׁם שֶׁצריך להביא רק לוּלָב אֶחָד וְאֶתְרוֹג אֶחָד, כָּךְ גם צריך להביא רק הֲדַס אֶחָד שאינו קטום וַעֲרָבָה אַחַת, שהוקשו כל המינים בפסוק זה לזה. אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לרבי עקיבא, אם אתה דורש את כל הפסוק בהיקש, יָכוֹל יְהֵא צריך גם לקחת את הָאֶתְרוֹג עֲמָהֶן – עם הלולב ההדס והערבה ויצטרך לאוגדם בַּאֲגוּדָּה אַחַת שהרי הוקשו בפסוק זה לזה. אמר לו רבי עקיבא, אֲמַרְתָּ – וכי אפשר לומר כך, וְכִי נֶאֱמַר בפסוק 'פְּרִי עֵץ הָדָר וְכַפֹּת תְּמָרִים' עם האות וי"ו [וכפת] שמשמע שבא לצרף את הלולב לענין הקודם שנאמר בפסוק – דהיינו לאתרוג, וַהֲלֹא לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא 'כַּפֹּת' בלא וי"ו, ומשמע שהלולב אינו ניטל יחד עם האתרוג. אבל צריך ליטלו עם ההדס והערבה שבהם נאמר וי"ו 'וענף עץ עבת וערבי נחל' לומר שצריך לצרפם יחד עם הלולב ולאגדם יחד. וּמִנַּיִן שֶׁמְּעַכְּבִין המינים זֶה אֶת זֶה, שאם אין לו אחד מהם אינו מקיים מצוה אם נוטל את השאר, תַּלְמוּד לוֹמַר 'וּלְקַחְתֶּם' ודורשים לקח תם שֶׁתְּהֵא לְקִיחָה תַּמָּה – שלימה, ולא תהיה חסרה אף אחד מהמינים שנאמרו בפסוק.

מקשה הגמרא: וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל שאמר במשנה ובברייתא שצריך להביא שלושה הדסים והוסיף ואמר 'אפילו שנים קטומים ואחד שאינו קטום', קשה מַמָּה נַפְשָׁךְ [ובכל צד שתפרשהו], אִי דעתו שההדסים שְׁלֵימִין בָּעֵי משום שצריך 'הדר' בהדס, לִיבָּעֵי נַמֵּי כּוּלְּהוּ – יש לו להצריך שכל ההדסים יהיו שלמים ומדוע הכשיר כששנים מהם קטומים, וְאִי סובר רבי ישמעאל שלֹא בָּעֵי שְׁלֵימִין בהדסים, משום שלא צריך 'הדר' בהדס, אם כן אֲפִילּוּ הדס חַד נַמֵּי לֹא יצטרכו שיהיה שלם ומדוע אמר רבי ישמעאל שההדס אחד מהשלושה צריך להיות שלם. מבארת הגמרא, אָמַר בִּירָאָה [שם חכם] אָמַר רַבִּי אַמִּי, חָזַר בּוֹ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל ממה שאמר מתחילה שצריך ליטול שלושה הדסים, ודעתו שצריך ליטול רק הדס אחד, ואותו ההדס צריך שלא יהיה קטום משום 'הדר', וזו היא כוונת רבי ישמעאל שיכול לקחת אפילו שנים קטומים והוא הדין אם לא יביא אותם כלל, ובלבד שיקח הדס אחד שאינו קטום.

.אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, הֲלָכָה כְּרַבִּי טַרְפוֹן שצריך להביא שלושה הדסים והם כשרים אף אם כולם קטומים. וְאַוְּדָא שְׁמוּאֵל לְטַעֲמֵיהּ – ושמואל הלך בהלכה זו לשיטתו, דְּאָמַר לְהוּ שְׁמוּאֵל לְהַנָּחוּ דְּמָזַבְּנִי אַפָּא – למוכרי ההדסים שהיו מעלים את מחירם משום שהיו הקונים מבקשים מהם הדסים שאינם קטומים שאינם מצויים, אַשָּׁוּוּ וְזַבְּנוּ – מכרו את ההדסים בשוה ואל תעלו בדמיהם יותר מדאי, וְאִי לֹא תמכרו בשוה, דָּרִישְׁנָא לְכוּ – אדרוש לכם שההלכה כְּרַבִּי טַרְפוֹן שמכשיר אף בהדסים קטומים שהם מצויים יותר. מוכיחה הגמרא ממעשה זה ששמואל סובר שההלכה כרבי טרפון, שהרי מַאי מַעֲמָא אמר להם שמואל שהוא ידרוש שההלכה כרבי טרפון, אֵילֵימָא – אם נאמר שאינו סובר כרבי טרפון אלא שאיים עליהם בכך מִשּׁוּם דְּרבי טרפון מֵיקַל שמכשיר בהדסים קטומים, אם כן וְלִידְרוֹשׁ לְהוּ – יאיים עליהם שידרוש שההלכה היא כְּרַבִּי עֲקִיבָא דְּמֵיקַל טָפֵי – שמיקל יותר, ומצריך רק הדס אחד, וזה יאיים על המוכרים יותר מאם ידרוש שההלכה כרבי טרפון שמצריך שלושה הדסים. אלא ודאי שלא רצה לאיים באיום שאינו כהלכה, ומוכח ששמואל סובר שההלכה כרבי טרפון. דוחה הגמרא: אפשר ששמואל אינו סובר שההלכה כרבי טרפון, ולא אמר כן אלא כדי לאיים עליהם שלא יפקיעו את המחיר, ומה שהעדיף לדרוש כרבי טרפון ולא כרבי עקיבא, משום דְּתַלְתָּא הדסים קְטוּמֵי שָׁבְחֵי – מצויים יותר, אבל חַד וְלָא קָטוּם, לָא שָׁבְחֵי – מצוי פחות, ולכן מה שידרוש כרבי טרפון הוא יותר איום על הסוחרים ממה שידרוש כרבי עקיבא.

משנה

אֶתְרוֹג הַגָּזוּל פסול, שנאמר 'וּלְקַחְתֶּם לָכֶם' ודרשו חכמים משלכם. וְכן אתרוג הַיָּבֵשׁ – שיבש רובו עד שאין בו לחלוחית, פָּסוּל, משום שאינו הדר. אתרוג מעץ שֶׁל אֲשֵׁרָה – אילן שעובדים אותו לעבודה זרה, הטעון שריפה, וְכן אתרוג מעץ שֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת – עיר של ישראל שהודחו ונתפתו רוב יושביה לעבוד עבודה זרה, וצריך לשרוף את כל הנמצא בה, פָּסוּל, שכיון שעומד לשריפה, נחשב כשרוף ואין בו את השיעור הצריך באתרוג. אתרוג מעץ שֶׁל עֲרֵלָה – שעדיין לא עברו שלוש שנים משעת נטיעתו, ובתוך שלושת השנים פירותיו אסורים בהנאה, פָּסוּל. וכן אתרוג שֶׁל תְּרוּמָה טְמֵאָה פָּסוּל, והטעם יבואר בגמרא. אבל אתרוג שֶׁל תְּרוּמָה טְהוֹרָה לכתחילה לֹא יִטּוֹל, וְאִם נָטַל כָּשֵׁר, וטעמם של דינים אלו יבואר בגמרא.

אתרוג שֶׁל דְּמַאי – שנלקח מעם הארץ וספק אם הפרישו ממנו תרומות ומעשרות, בֵּית שַׁמַּאי פּוֹסְלִין, משום שספק טבל הוא, ואתרוג של טבל פסול, שאינו כולו שלו מפני שיש לכהן וללוי חלק בו, וּבֵית הִלֵּל מַכְשִׁירִין, מהטעם שיבואר בגמרא. אתרוג שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם שהיא מקום אכילת מעשר שני, לכתחילה לֹא יִטּוֹל, וְאִם נָטַל כָּשֵׁר, טעמו של דין זה יבואר בגמרא. אתרוג שֶׁעָלְתָה חֲזִיזִית – כמין אבעבועות דקות, הניכרות במשמוש היד עַל רֹבּוֹ של האתרוג, או אתרוג שֶׁנִּטְּלָה פִּטְמָתוֹ – נתלש ראש האתרוג, או אתרוג שֶׁנִּקַּב קליפתו הדקה הירוקה, או אתרוג שֶׁנִּסְדַּק – יש בו סדק לאורכו מראשו לטופו, או אתרוג שֶׁנִּיקַּב וְנִתְּחָה נקיבה חֶסֶר כָּל שֶׁהוּא מהאתרוג, בכל אלו האתרוג פָּסוּל. אבל אם עָלְתָה חֲזִיזִית רק עַל מְיוּעוּטוֹ של האתרוג, או אתרוג שֶׁנִּטַּל עוּקְצוֹ – זנבו שבו הוא מחובר לעץ, או אתרוג שֶׁנִּיקַּב וְלֹא חָסֵר כָּל שֶׁהוּא, כָּשֵׁר.

אֶתְרוֹג הַכּוּשִׁי – שבא מארץ כוש והוא שחור, פָּסוּל, שאין זה מראה אתרוג. וְהָאתרוג שצבעו הוא יָרוֹק כְּכַרְתִּי שהוא דומה

המשך בעמוד קנח

לצבעם של עשבי השדה, רַבִּי מֵאִיר מַכְשִׁיר וְרַבִּי יְהוּדָה פּוֹסֵל, משום שעדיין לא נגמר פריו. שִׁיעוּר אֶתְרוֹג הַקָּטָן – עד כמה יהיה האתרוג קטן ועדיין יהיה כשר, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, שיעורו כָּאֱגוֹז, אבל פחות מכך פסול שלא ניכרת לקיחתו, והתורה אמרה 'ולקחתם'. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שיעורו כַּבֵּיצָה, אבל קטן מכך עדיין לא הבשיל כראוי ולא נגמר פריו. וּבַגָּדוֹל – עד כמה יהיה גודלו של האתרוג ולא יפסל מחמת שהוא גדול מדאי, כְּדֵי שֶׁיֹּאחֲזוּ שְׁנַיִם – שני אתרוגים בָּיָדוֹ אחת, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וְרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אתרוג גדול כשר אֲפִילּוּ אם צריך להחזיק אתרוג אֶחָד בִּשְׁתֵּי יָדָיו מחמת גודלו, ואין לאתרוג שיעור למעלה.